

A REFORMÁTUS SZABAD EGYHÁZAK TÖRTÉNETE

IRTA:
DR. GYENGE JÁNOS
REFORMÁTUS LELKÉSZ.

Cenzurat.

Óros Károly könyvnyomdája, Oradea

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that this is crucial for ensuring transparency and accountability in the organization's operations.

2. The second part of the document outlines the various methods and tools used to collect and analyze data. It highlights the need for consistent data collection procedures and the use of advanced analytical techniques to derive meaningful insights from the data.

3. The third part of the document focuses on the role of technology in data management and analysis. It discusses how modern software solutions can streamline data collection, storage, and analysis processes, thereby improving efficiency and accuracy.

4. The fourth part of the document addresses the challenges associated with data management, such as data quality, security, and privacy. It provides strategies to mitigate these risks and ensure that the data remains reliable and secure throughout its lifecycle.

5. The fifth part of the document concludes by summarizing the key findings and recommendations. It stresses the importance of ongoing monitoring and evaluation to ensure that the data management processes remain effective and aligned with the organization's goals.

A Skót Református Szabad Egyház megalakulása.

A tulajdonképpen Angolországtól független, önálló országgént szerepel a reformáció kezdetekor Skócia s mint ilyen, Angliától eltérően, a reformációnak is egészen más és pedig a radikális kálvini irányát fogadja be a gályarabságot szenvedett európai híri nagy reformátor *Knox János* buzgólkodása folytán, aki ekként megalapítójává lesz az egész skót nemzetet magában foglaló skót nemzeti református egyháznak. A skót parlament 1567-ben államvallássá teszi a református vallást, eltiltván a kath. vallás gyakorlatát és a kath. egyházi vagyon nagyrészét a ref. egyháznak adja át.

Az állami egyházzá való emelkedés és az állam által lett kitartatás azonban nem sok áldást hozott a skót ref. egyházra. Mert addig erős volt a hit és szinte határt nem ismerő volt az áldozatkészség az egyház tagjai között, míg attól lehetett tartani, hogy Anglia felől veszélyeztetni a kath. vagy az anglikán vallás a ref. egyház megerősödését és fennmaradását, de a veszély elmúltával a hit ereje egyre alább szállott, lassankint mind nagyobb közöny tilt a lelkekre s abban a tudatban, hogy az állam ugyanis ellátja minden jóval az egyházat, fizeti papjait, tanítóit, épít templomokat, iskolákat; a hívek adakozási készsége is teljesen megcsappant. A 18. században egész Európában lábra kapott hitetlen anyagelvű felvilágosodás azután a skótoknál is megtette a maga romboló hatását. A biblia tanításait, az ősök szigorú erkölcsös gondolkozását és hitét kezdték egyszerre gunyolódással emlegetni.

Sokat tett a hitélet lezüllesztésére a kegyuri jog igazságtalan gyakorlása is. A skót ref. egyházközségek majdnem mindenikének ugyanis egy-egy községbeli gazdag földbirtokos volt a támogatója, a kegyura, aki mint ilyen,

vagy nagyobb összegű pénzzel, vagy a birtokából adományozott bizonyos földterület átengedésével legfőbb fenntartójává lett az állam mellett az illető hitközségnek. Az ilyen nemes urak azonban elkábitva az ujkori hitetlen felvilágosodás tanaitól, teljesen elpogányosodtak lelkükben, sőt azt kívánták, hogy a lelkipásztorok is a modern időknek megfelelően ily laza hitűek és világfelfogásuak legyenek. Mintán pedig a kegyuri jog nekik döntő beavatkozást biztosított az egyes községek lelkészi állásainak a betöltésénél, csak olyan lelkészeknek járultak hozzá a megválasztásához, aki úgy gondolkozott, mint ők és hajlandó volt fogadalmat tenni, hogy akaratát nem a népnek, hanem neki, a patrónus úr akaratának hajlandó mindig alávetni. E visszás helyzet aztán azt szülte, hogy sok helyen nemcsak a kegyurat, de a kegyúr által a nép megkérdezése nélkül a községre rákényszerített lelkészt is gyűlölettel vették körül az egyház tagjai, mely állapot fenekestől felforgatta az egyház belső és külső rendjét mindenütt.

Végre is türhetetlennek találva e megalázó állapotot, 1732-ben 39, az 1735. évben pedig 32 egyházközség vált ki a kegyuraktól tönkretett és a hitelenség által megfertőzött állami ref. egyházból, amit 1752-ben Gillespie Tamás lelkész vezetése mellett egy harmadik csoport kiválása követett. E kivált egyházközségek legnagyobb része aztán egy közös ref. egyházi szervezetbe tömörült s megalkották az *Egyesült Presbiteri Egyházat* [United Presbyterian Church].

Az elszakadás anyagilag óriási hátránnyal járt a kivált hitközségekre, mert azok nemcsak mindennemű államszegélyüktől fosztattak meg, de elvesztették a kegyurak anyagi támogatását is. Mindemez elmaradt bevételeket azonban többszörös mértékben előteremtette az a példátlan áldozatkészség, mely az államtól és kegyuraktól szabaddá lett egyházközségek hiveinek a lelkében felébredt. E szabad egyház tagjai mély hitükkel és áldozatkészségükkel nemcsak bent a hitközségeikben világoltak, hanem óriási hatást gyakoroltak kifelé is, úgy Anglia, mint az egész világ lelki megújítására. Ők alapították 1795-ben az első hittérítő társulatot, 1804-ben Londonban a biblia-társulatot, mely a földkerekség minden részét behálózó hatalmas szervezetével

ma már közel 600 nyelven terjeszti Istennek beszédét. Szabad ref. egyházközségek vetették meg alapját 1846-ban az Evangéliumi Világszövetségnek (World's Evangelical Alliance) is, mely a föld összes protestáns egyházai vallás-szabadságának a megvédését tűzte ki célul, mely ha kell, a diplomácia megmozgatásával is kész megvédeni a világ különböző országaiban az elnyomással szemben a protestáns hit szabad gyakorlatát.

A kiválások megdöbbenően hatottak az állami ref. egyház vezetőire, magukba szállásra, bűneik, mulasztásaik felett való gondolkozásra készítették őket, de e hatás nem tartott sokáig, mert a nemsokára bekövetkezett francia forradalom, majd a 19. század első felében Németországból szétáradó és csaknem az istentagadásig menő modern theologiai irányzatok hatása folytán még nagyobb süllyedési fokot ért el közöttük a hitélet.

A lelkészek tudván azt, hogy ők fizetésük tulnyomó részét ugysis az államtól és a kegyuraktól kapják, teljesen elhanyagolták a nép lelki gondozását, hiveiknek csak addig jártak a kedvébe, amíg a lelkészválasztáson tullestek, azután pedig elfordultak tőlük, lenézték őket, sőt egyenesen uralkodtak rajtuk. Bigottizmusnak, felesleges vakbuzgóságnak kezdték hirdetni templomi beszédeikben a hívő lelkek mélyebb vallásosságát, s mert nem szerették a népet és mert hitelenné vált lelkük, irtózott a hiveknek családonkénti evangélizálásától, kitalálták az egyháztagek előtt az a mesét, hogy őket mennyire lefoglalja az adminisztráció, a lelkészi iroda ügyeinek az intézése. Kezdték belevinni a köztudatba azt a felfogást, hogy az a kiváló lelkész, aki elsősorban kiténő adminisztrátor s mint ilyen, jól ért az egyház irodai és vagyoni ügyeinek a vezetéséhez, ellenben pietistáknak, bigott kegyeskedőknek tartották azokat a papokat, kik az irodai munka helyett idejük fő részét inkább a lelki adminisztrációval, a hivek családonkénti gondozásával töltötték el.

A skót állami ref. egyház városi papjai állásuk súlyával erőszakosan ránehezelve gyülekezeteikre, az egyházuk világi vezetőit nem a komolyabb, vallásos lelkű hiveikből, nem az egyházi terheket legnagyobb mértékben viselő iparosokból és a többi polgári rétegekből, hanem olyanok-

ból állították össze, akiket tisztán egyéni hiúságuk, a szereplési vágy, vagy a papjaikkal való üzleti érdekkapcsolat fűztek csupán az egyházhoz. E városi presbiterek Krisztus Urunknak egymás testvéri szeretésére épített és az evangélium hirdetésére hivatott egyházát tisztán paragrafusokkal alátámasztott sivár, hit nélküli jogi intézménnyé változtatták, lenézték egyszerűbb foglalkozású presbitertársaikat, akiket, — egyetértve papjaikkal — élettelen szavazógéppé, ellentmondani nem merő fejbólintó Bálintokká igyekeztek leszélyesíteni.

A gyáripár fellendülésével Skótország nagyobb városaiba nagyszámmal költöztek be a falvak lakosai, ezáltal a városi gyülekezetek tagjai annyira megsaporodtak, hogy akárhányszor 10—15 ezer lélek gondozása jutott egy lelkészre. Az egyháztagok hiába igyekeztek odahatni, hogy az ily nagynépességű gyülekezetekben új, önálló lelkészi állások szerveztessenek és ne kelljen megkeresztelendő újszülötteikkel a papokhoz sokszor órák hosszúig tartó utat megtenniök, mert a hivatalban levő lelkész vagy lelkészek, szerzett jogaikra hivatkozva, tiltakoztak a lelkészi állások szaporítása ellen, merő kapzsiságból és hatalmi érdekből lehetetlenné tették ekként a lelki munka fejlesztését mindenütt, az ily népes városi gyülekezetekben. A papok járszallagán járó szolgálalkú presbiterek is bedugták füleiket az egyháztagok kérése előtt. Mind ennek a következménye azután az lett, hogy a hívek az egyháztól teljesen elhidegültek és egymásután tagadták meg a reájuk kivetett egyházi adó megfizetését.

A skót ref. állami egyház kettészakad.

De Istennek hála, volt a múlt század első felében a skót állami egyház papjai között egy évenként mindjobban növekedő csoport, az u. n. „evangéliumi párt”-hoz tartozó lelkészek testülete, mely párt az egyház lelki újjáépítését tűzte ki feladatául. Vezére az Isten Lelkétől ihletett hatalmas ékesszólású lelkész *dr Chalmers Tamás* volt. Amikor 34 éves korában a 11 ezer lelket számláló glasgowi gyülekezet lelkészéül hívta meg, egyenesen megdőbhent az előtte álló

feladatok nagyságától. Tizenegyezer lélek gondozása egyetlen lelkipásztorra! Ezt ő merő képtelenségnek tartotta s nyomban elhatározta odamenetele után, hogy nem nyugszik addig, amig a hiveivel annyira nem szaporítja a lelkesi állások számát, hogy Glasgowban legalább is minden 2000 ref. lélekre jusson egy lelkipásztor.

S míg közben az evangéliumi párthoz tartozó lelkészek száma több száz főre növekedett, addig az ellenkező oldalon a lelkészek és gyülekezetek között a hitetlenség és erkölcsi süllyedés annál megdöbbentőbb volt. Végre is úgy érezték az evangéliumi párt hivei, hogy csordultig megtelt a pohár s itt az ideje immár, hogy a hitetlenségnek, az állami és kegyuri beavatkozásnak a fojtó légkörétől szabaddá tegyék lelküket és akaratukat.

A legizóbb hangulatban gyűlt össze Edinburg városában 1843 május 18-án az állami egyház rendes évi zsinata, melyen 1203 lelkész jelent meg. Mindenki érezte, hogy az egyházra nézve sorsdöntő nagy dolgok előtt állanak. A gyűlés megnyitása után az evangéliumi párt vezetői szenvedélyes hangon követelték a kegyuri jogok azonnali megszüntetésének, továbbá a lelkészeket és hiveket egyaránt kötelező, szigorú egyházi fegyelemnek a kimondását. Mivel pedig a többség ennek ellenmondott, megtörtént a szakadás. A jelen volt 1203 lelkész közül 474 kiváló lelkipásztor a gyűlés elnökének Welsh lelkésznek és dr Chalmers Tamásnak a vezetésével elhagyta az állami egyház székházát s a városi lakosság hömpölygő tömegétől kísérve, zsoldáréneklés közt vonultak végig Edinburg utcáin. Majd a város egyik nagytermében gyűltek össze, hol Chalmers elnöklete alatt óriási lelkesedés közt kimondották a *Skót Református Szabad Egyház* [Free Church of Scotland] megalakítását.

A különválásnak, az egyházszakadásnak szükségességét és kötelességét magukra nézve igazolva látták magában a biblíában is, ahol Pál apostol a korinthusbeli hívő keresztyénekhez, kik hitetlenekkel élnek egy gyülekezetben, ezeket írja:

„Ne legyetek hitetlenekkel felemás igában, mert mi szövetsége van az igazságnak a hamissággal,

vagy mi közössége a világosságnak a sötéttséggel? Annakokáért menjetek ki öközülök és szakadatok el, azt mondja az Ur és tisztátalant ne illessetek és én magamhoz fogadlak titeket. Én leszek néktek Atyátok és ti lesztek fiaimmá és leányaimmá, azt mondja a mindenható Ur.” [II. Kor. 6:14, 17, 18.]

A kivált lelkészek egyszerre mindent elvesztettek, ami nekik, javarészt családos embereknek e világ szerint kenyelmet, megélhetést, jólétet biztosított. Azonnal ki kellett költözniök a papilakokból, ott kellett hagyniök kedves templomaikat, elvesztették az államsegélyt, egyszerre megszünt minden más egyéb járandóságuk is. De nem estek kétségbe. Hatalmas erővel lángolt bennük az Istenben vetett hit és bizodalom. Koldusszegény állapotukban is boldoggá tette őket az a tudat, hogy szabaddá lett a lelkük, az akaráruk és nem kell többé a hitetlen állami és egyházi felsőség előtt meghajolniök.

Bátor fellépésük lelkes visszhangra talált a hívők körében. Nehány hét alatt 3000 presbiter, 360 tanító és 150 ezer egyháztág csatlakozott hozzájuk, mely szám csakhamar félmillióra emelkedett fel. A régi állami ref. egyházban jobbra csak a földbirtokosok, ügyvédek és hivatalnokok maradtak bent. A kilépettek az új ref. egyház érdekében oly határtalan áldozatkészséget fejtettek ki, amely példátlanul áll az egyházak történetében. Három év alatt milliókat adtak össze, 700 új templomot, papilakot és iskolát építettek. Edinburgban lelkészképző főiskolát állítottak fel, melynek első igazgatója Chalmers Tamás lett. Különösen a nők végeztek óriási erőfeszítést az anyagiak előteremtése körül. Szerényebbre szabták a ruházkodás, a háztartás költségeit, sokan közülök beálltak gyárakba, műhelyekbe dolgozni, vagy otthon varrtak, csakhogy minél több anyagi támogatásban részesíthessék az evangéliumi hitű új szabad ref. egyházat.

Chalmers a szakadás megtörténte után négy év múlva 67 éves korában visszaadta lelkét az Urnak, de az új szabad egyházat teljesen megerősödve hagyta hátra. Annak 30 év múlva már 1115 lelkésze s több, mint egymillió híve lett,

az 1900. év okt. 31-én pedig még jobban megerősödött, amikor csatlakozott hozzá a 18. század folyamán keletkezett Egyesült Presbiteri Egyház 500 gyülekezete és új nevet véve fel, megalkották az *Egyesült Skót Szabad Egyházat* [United Free Church of Scotland], melynek az állami ref. egyház 1687 gyülekezetével szemben, ma már 1624 egyház-községe van.

A szakadás lelki áldásai.

A szakadás lelki áldásai nemcsak az új egyházban, de csakhamar az állami egyház életében is meglátszottak. Eltöröltetett 1874-ben a kegyuri jog véglegesen, a hitélet mélyítése terén pedig a legmesszebb ható nemes verseny indult meg a két ref. egyház hívei és lelkészei között, ami- ben azonban az új egyház utólérhetetlen volt. A szabad egyház mindenekelőtt úgy a lelkészek, mint a hívek közt a legszigorubb egyházi fegyelmet léptette életbe. *Kimondatott a nagy népességű gyülekezeteknek önálló lelkeszi állásokra való azonnali feldarabolása.* Az az elv vezette őket, hogy minél több templomot és imaházat kell építeni és minél kisebb népességű gyülekezeteket szervezni, mert csak így lesz képes a lelkipásztor híveit családonként igaz lelki gondozásban részesíteni. Nem tűrtek meg sehol sem 2000 léleknél népesebb egyházközségeket. Chalmers egykori gyülekezetében Glasgowban a régi egyetlen templom helyett a szakadás után négy év múlva már 20 templom és imaház volt.

Nagy lelkesedéssel karolták fel az új egyházban a hitélet mélyítése végett a vasárnapi gyermekiskolákat, az imaórák és bibliaolvasókörök szervezését, mindkét nemű ifjúság vallásos nevelését. Menedékházakat, nyomorékhonokat, árvaházakat, vallásos iratterjesztő társulatokat alakítottak. Lelkipásztoraiknak gond nélkül megélhetést biztosító fizetést adnak és rengeteg pénzt áldoznak ma is a pogányok közt folyó hittérítői munkára is. *Gyönyörű krisztusi elv a skót szabad egyházban az is, hogy a politika az egyházból és az egyház kormányzásából teljesen ki van tiltva.*

Minket, magyar anyanyelvű reformátusokat, skót hitestvéreink multja és élete igen közelről érdekel. Meg volt

közöttünk és köztük a kapcsolat a multban is mindenkor, az edinburgi egyetemen tanult papjaink által. E viszony mélyítése végett utazott ki a dunamelléki ref. egyházkerület nagytudományu szuperintendense: *dr Ravasz László* az 1922. év májusában Edinburgba, hol részt vett az állami és a szabadegyház külön tartott zsinatain; angol nyelven mondott gyönyörű beszédeivel mindkét zsinat tagjait annyira magával ragadta, hogy azok hosszantartó tapssal ünnepezték a legkiválóbb magyar református lekipásztort, az állami zsinat királyi biztosa, a sutherlandi kir. herceg pedig a Holyrood várkastélyban külön vacsorát rendezett a tiszteletére.

Rendkívüli sokat dolgozott és dolgozik állandóan ma is a magyar és skót református egyház közötti viszony megerősítésén és szorossá tételén *dr Webster James*, a skót szabad egyház lekipásztora, ki a háboru kitöréséig éveken át volt a budapesti skót misszió lelkésze, s mint ilyen megtanult kitűnően magyarul és „*Evangéliumi beszédek*” cím alatt vaskos kötetben adta ki magyar nyelven, gondolatokban gazdag, gyönyörű, építő predikációit. Bár a háboru kitörésekor hazájába, Skóciába költözött és ma is ott lakik, de nem szűnt meg Angliában érettségünk fáradhatatlanul munkálkodni. Hatalmas agitációt indított az egész Angolország területén, hogy felébressze honfitársai áldozatkészségét, a háboru és forradalmak által meggyötört magyar református egyház felsegélyezése iránt. E mozgalomból önmaga mintegy száz hirlapi cikkel és rengeteg felolvasással vette ki a részét.

Sokat tanulhatunk skót hittestvéreink küzdelmeiből, példát vehetünk hitűkből és áldozatkészségükből.

II.

A Hollandiai Református Szabad Egyház megalakulása.

Kapcsolataink a holland reformátusokkal.

Hollandiával, ezzel a teljesen református országgal, szoros kapcsolatok fűzték össze a multban is, mindenkor magyar ref. egyházunkat, főiskoláin: a franekeri, leydeni és utrechti egyetemeken a XVII. század elejétől napjainkig mintegy 2000 magyar diák tanult. Volt idő, amikor franekeri egyetem hallgatóinak egynegyed része teljesen magyar volt. Különösen a XVII. században reánk borult nagy nemzeti szenvedések és vallási üldöztetések idején éreztették velünk mélységes szeretetüket hollandiai hittestvéreink. Az elnyomott és kegyetlenül üldözött magyar protestánsok védelmére a félelmetes hatalmu Habsburgokkal szemben fegyveres szövetségre léptek Erdély akkori kiváló fejedelmével, Bethlen Gáborral.

A nagy vallásüldözések alatt ők nyomatták ki saját költségükön számunkra magyar ref. zsolttárainkat és öt ízben a magyar bibliát. Amikor pedig I. Lipót király alatt, addig soha nem látott kegyetlenséggel lángolt fel Magyarországon a protestánsok üldözése, akkor is elsősorban Hollandia sietett segítségünkre és *De-Rayter Mihály* holland tengernagyot nagy hajóraj élén, a holland kormány Nápolyba küldötte, hogy kiszabadítsa rettenetes rabságukból a gályákon synylődő magyar hitvallókat. Sajnos, az odahurcolt 41 ref. és evangélikus gályarab lelkész közül odamenetelekor már csak 25 volt életben, a többi elpusztult a nehéz munkában és a véres korbácsütések alatt. A jólelkü tengernagy sirásra fakadt a meghatottságtól, amikor gályarab őseink, megszabadulva sulyos bilincseiktől zsolttáréneklés közt vonultak át a gályákról a holland hajókra.

Ez a kapcsolat újból szorossá vált a két nemzet közt a világháború megszűntét követő esztendőkből. A kommunista uralom elmúltával azonnal hozzá láttak nyomorgó hittestvéreik felsegélyezésére. Rengeteg ruhát és 6 millió koronát küldtek a jó hollandok, azonkívül Budapesten 15 konyhán éveken át adtak ellátást 1000 magyar gyermeknek. Az egykori hollandiai miniszterelnöknek, dr. Kuyper Ábrahámnak a leánya, *Kuyper Katalin*, megtanulva a magyar nyelvet, személyesen jött el Budapestre, hogy vezesse a segélyezési akciót, hogy letörölje a magyar édesanyák szemeiből, az éhező gyermekeik miatt ömlő könnyeket. A holland anyák szívét megdobbantja és megreszketteti a magyar föld nyomora és éveken át tizezrével fogadják be nyaralásra, délibábos, szélmalmos, alföldi szép hazájukba, zárják szívükre valláskülönbőség nélkül az éhező magyar gyermekeket.

Majd egymásután keresik fel a holland ref. egyház vezetői a darabokra szakadt magyar ref. egyházat, hogy vigasztalják szenvedéseiben. A két egyház közötti kapcsolat szorosabbá tétele végett gyűl össze 1922. április 19–22. napjain a *holland-magyar konferencia*, melyen a Hollandia részéről érkező küldöttséget a holland egyház legkiválóbb férfiai: *dr. Bouwman*, *dr. Hockstra* kampeni theologiai tanárok, *dr. Grosheide*, az amsterdami ref. egyetem tanára és *dr. Wielenga* amsterdami lelkész vezetik.*

A hollandiai állami egyház hitbéli lesüljedése. Az első egyházszakadás.

Hollandia Belgiummal közös államot képezve a reformáció korában a Habsburgok spanyol ágának a fennhatósága alá tartozott s a katolikusnak maradt belgákkal szemben korán a reformáció kálvini irányához csatlakozott. II. Fülöp spanyol királlyal szemben hitükért és szabadságukért vívott több évtizedes elkeseredett harc után függet-

* A gyönyörű konferencia lefolyását személyes tapasztalatai alapján szerző részletesen megírta az „Egyházi és Iskolai Szemle” 1922. évi 12. számában.

lenítették magukat Spanyolországtól s elváltak Belgiumtól is és Orániai Vilmos élén külön királysággá szervezkedtek. Államvallássá köztük a református vallás lett, melynek hittételeit véglegesen az 1618-iki dortrechti zsinaton állapították meg.

A XIX. század hitetlensége azonban ezt az egyházat is tönkretette hitéletében. A francia, német és angol modern theologiai irányzatok elképzelhetetlen rombolást végeztek az egyház világi vezetőinek és lelkészeinek a lelkében, annyira, hogy az állami ref. egyház zsinata már azt is kimondotta, hogy nem kell a korfirmálóktól konfirmálásuk alkalmával hitvallástételt követelni. A modernista papok nyíltan tagadták a keresztyén vallás legfontosabb hittételeit, elsősorban pedig tagadták magának Jézus Krisztusnak a feltámadását. Ez uralkodó hitetlenséggel szemben a régiek puritán hitéhez ragaszkodó s evangéliumi alapon álló igazi reformátusok lelkük mélyéig felháborodtak és kezdték mind hangosabban hangoztatni az egyház lelki ujjászületésének szükségességét. Azonban sorsuk előbb a guny és gáncs, majd a nyílt üldözés lett. A hivatalos egyház hitetlen papjai körmönfont eszű jogászaik tanácsára hallgatva, összefogtak az államhatalommal és mindent elkövettek az ujitók elnyomására, kik kezdtek már külön istentiszteleteket tartani. Istentiszteleteik megakadályozása céljából a kormánnyal rendeletet adattak ki, mely szerint hétnél több ember egy helyen össze nem gyülekezhet. Az üldözöttek ekkor a tengerre menekültek és bent a tengeren nagyobb hajókon tartották meg istentiszteleteiket. Mikor pedig ott is utólérte őket az üldözők karja, sokan e mélyhitű, bibliás reformátusok közül Amerikába és Délafrikába vándoroltak ki. Ezek az Afrikába kibujdosott hollandusok voltak azok, kik a 19. század elején az u. n. bur államokat alapították meg.

Az 1834. esztendő végre szakadásra juttatta a dolgot. Miután több hívő lelkészt megfosztottak lelkészi jellegüktől, *Cock Henrik* és *Schotte* lelkészek vezetésével többen odahagyták az állami egyházat és „*Református Keresztyén Egyház*” néven új egyházat alakítottak. Elszánt, bátor fellépésük élénk visszhangra talált a hívek lelkében. Rövid idő alatt 60 ezer hívő és igen sok lelkész csatlakozott hozzájuk. Anyagi

őrejük végső megfeszítésével igyekeznek maguknak templó-
mokat, iskolákat emelni. Gondoskodnak a lelkészképzésről
is, megalakítják Kampenben a theologiai főiskolát. Áldozat-
készségük az apostoli korra emlékeztető, jövedelmükből
valóságos tizedet adnak az Úr oltárára.

További szakadás a hollandiai állami egyházban.

A szakadás egyáltalán nem teremtett nyugalmat az
állami egyházban, sőt tovább szaporodott abban a hitetlen
vezetőkkel szemben a hívő lelkészek és egyháztagok száma.
Vezérük *dr Kuyper Ábrahám* lelkész volt. Korának legkivá-
lőbb tudósa, ki a későbbi évtizedekben Hollandia miniszte-
elnökévé is lett. A harc a hitetlen vezetőség és az evan-
géliumi párt között napról-napra annyira élessé vált, hogy
az újabb kiválás elkerülhetetlen volt. A kiválás közvetlen
oka az volt, hogy az állami egyház vezetői hat Kuyper-párti
lelkészt papi állásuktól fosztottak meg azért, mivel azok
kijelentették, hogy a konfirmáltaknak a hitvallástétel elmon-
datása nélkül nem szolgáltatják ki az urvacsorát. Ez igaz-
ságtalan ítélet óriási izgalomba hozta országszerte a lelkeket
s azt eredményezte, hogy 1886-ban 250 egyházközség
dr Kuyper és dr Bawinck lelkészek vezetésével elszakadt az
állami egyháztól és „*Németalföldi Református Egyház*“ néven
újra szervezkedett. Még jobban megerősödtek, amikor hat
év múlva 1892-ben egyesültek az 1834-ben kivált hívő
reformátusokkal.

Az egyesült egyház óriási virágzásnak indult csak-
hamar. Hiveinek száma évről-évre szaporodott, ma már
500 ezer tagja és 700 lelkésze van, ami azért is jellemző,
mert *átlag 700 lélek esik egy-egy lelkipásztorra*. Ennyi lélek-
szám mellett azután képes is az a lelkipásztor hivei közt
eredményes munkát végezni, *nem úgy, mint nálunk, magya-
roknál, hol a lelkészi állások szaporításának útjában álló tel-
hetetlen papi kapzsiság miatt itt-ott még mindig 8—10 ezer
lélek gondozása esik egy lelkészre, ha ugyan képes lenne ily
tömeget egymaga gondozni.*

A hollandiai reformátusok egyházi élete.

Bár az új szabad evangéliumi egyház hívei nem kaptak a régi egyházi vagyonból semmit sem és az állami anyagi támogatást is elvesztették, annak dacára semmiben sem szűkölködnek. Hegyeket megmozgató hitük bámulatos áldozatkészségre sarkalja őket. Önkéntes adózás alapján tartják fent egyházukat. Van nagyon sok elemi és középiskolájuk, vannak kórházai, árvaházai, menhelyeik, betegápoló diakonissza-képző intézeteik, Amsterdamban református szabad egyetemük. Rengeteg pénzt áldoznak a pogányok megtérítésére is.

Rányomta bélyegét e puritán szabad ref. egyház az egész Hollandia közéletére. Ez az oka, hogy miért nincsenek ott kávéházak, orfeumok, mulató-helyek. Reggel, délben, este a családfő vezetése mellett, minden családi otthonban imával, énekkel és bibliaolvasással egybekötött házi istentisztelet van. Szigorú az egyházfegyelem nemcsak a tagokkal, de a presbiterekkel, tanítókkal és lelkészekkel szemben is. A vasárnapot szigorúan megünnepelik és megszentelik. Előző napon előkészítik szépen ünneplő ruháikat és megfőzik előre a vasárnapi ebédet, hogy a házi dolog miatt a templomból senki se maradhasson el. A lelkész 1—2 presbiter kíséretében egész éven át sorra látogatja a családokat és betegeket, a diakónusok pedig összegyűjtik házanként a szegények segélyezésére szükséges pénzt és felkeresve otthonaikban a szegényeket, kiosztják azt közöttük. Ez az oka, hogy *koldus sehol sem áll a hollandiai templomok ajtajánál.*

Lelkészeiket, tanítóikat jól fizetik, de nem földdel, hanem készpénzzel, jóllehet, a hollandusok is földmiveléssel foglalkoznak. *Iskoláikra sokat áldoznak, 25-nél több gyermek nincs egy-egy osztályban.* Ez a helyzet a falusi iskolákban is. A tanítók képzése a hívő egyház igényeinek megfelelő. Vizsgát kell tenniük a legtöbb theologiai tárgyból. Ismerniük kell teljesen a bibliát, mert csak úgy kapnak tanítói oklevelet. Ugyanezt követelik meg a ref. kollégiumokban és az amsterdami ref. egyetemen tanító tanáraiktól is. Az ifjakat 16—18 éves korukban konfirmálják meg. Ritkán

építenek költséges, tornyos templomokat, inkább csak imaházai vannak, de azokat télen mindenkünn fűtik.

Vonzóan írja le a Hollandiában több éven át kint tanult kiváló képzettségű lelkész, Galambos Zoltán, az egyházi szervezetüket: „Az egymáshoz közel fekvő 6—10, vagy legtöbb 16 egyház alkotja az egyházmegyét, melynek nincs esperese, hanem az egyházak lelkészei és presbiteri kiküldöttel negyedévenként és pedig mindig más és más gyülekezetben összegyűlnek, mely gyűléseken minden alkalommal másik lelkész elnököl, nehogy az egyik lelkész azt gondolja, hogy ő több és nagyobb a másiknál. Az egy vármegyében levő egyházmegyék alkotják az egyházkerületi gyűlést, mely évenként egyszer jön össze. Itt az egyházkerületet illető ügyeket tárgyalják. Végül a zsinat következik, melyet minden harmadik év augusztusában tartanak meg.

Szóval igazi puritán lelki életet élnek hollandus hitestvéreink. Ezt bámulta meg náluk dr. Páhy József teológus tanár is, ki hollandiai tapasztalatairól így ír: „Hollandiában nem hallottam sehol egy rossz szót, nem láttam egy illetlen tekintetet, egyetlen csunya jelenetet. Ellenben ismertem szegényebb földműves családot tíz gyermekkel, mely a családi asztalnál a 11-ik helyen immár évek óta magyar gyermekeket táplál; voltam kis lélekszámú gyülekezetben, hol a hívők jövedelmüknek szinte a negyedrészt költik templomukra, iskolájukra. A holland reformátusok nem beszélnek a vallásosságot.”

Igy volt ez a mi kálvinista öseinknél is. Vajjon mikor ujul meg egyházunkban a régi hit, a régi erkölcsös élet?

* Idézza „Egyházi és Iskolai Szemle” 1923. április 21-iki számából.

III.

Svájc szabad egyházai.

Ismerjük azt az óriási munkát, mit reformátor társaival együtt a hitetlenségben és erkölcstelenségben tobzódó svájci kantonok, [tartományok] főként Genf lelki megújítása által végzett a minden idők egyik legnagyobb lángelméje : Kálvin János. Az ő erkölcsi szigora által megfegyelmezett és mélységes hite által az üdvösség útjára elvezérelt svájci nép fiai azonban a 18. és 19. század hitetlen korszellemé által megfertőzve, lassanként lazává tették magukra nézve az erkölcsi fegyelmet, feleslegesnek érezték az imádságos és bibliás lelkű ősök szigorú puritán vallásosságát. Itt is azonban, mint minden más országban, elsősorban a műveltebb osztálynál, az egyházközségek lelkészeiben és világi vezetőiben erőtlenedett meg a Jézus Krisztusban vetett hit.

A hitélet leromlásához nagyban hozzájárult az a körülmény is, hogy a ref. egyház papjai Svájcban is tetemes államsegélyt élveztek, ami sok lelkésznél a kényelemszeretethez, a néppel való nemtörődömségnek lett az előidézője. S ha akadtak szent életű lelkipásztorok, mint *Haldane Róbert*, vagy *Malan Cézár*, kik az egyház lelki megújulását követelték, egyenesen eltiltották azokat a predikálástól. A kitagadott lelkészek hiveikkel együtt előbb titokban gyűltek össze istentiszteletre, majd nyíltan is összegyülekeztek, s végül is független szabad hitközségeket alakítottak. Hiába való volt velük szemben a sok üldözés, mit a papok feljelentésére és biztatására az államtól el kellett szenvedniök, mert számuk napról-napra erősödött. Mikor pedig az egyik kanton világi vezetői 1839-ben a svájci ref. egyház hitelveinek foglatatát, a „*Helvét hitvallás*“-t érvénytelennek mondották ki, az egyház lelki megújulását követő lelkészek száma annyira megnőtt, hogy 1845. nov. 11-én Lauzanne városban 165 lelkész kimondta az államsegélyes egyháztól való azonnali elszakadást és „*Szabad Egyház*“ (*Église libre*) név alatt új egyházat alakítottak.

A kantonok legnagyobb részében még évtizedekig megmaradt a ref. egyháznak az állammal való szoros anyagi kapcsolata, de a viszony annyira fojtogatóvá vált mindjobban az egyházra nézve, hogy ugyszólván egyetemessé vált a lelkekben az attól való megszabadulás vágya. Mivel pedig a svájci köztársaság 1891-iki törvénye elrendelé, hogy minden fontosabb újítást, ha azt legalább 50 ezer választó polgár kéri, népszavazás alá kell bocsátani, ez alapon 1908-ban Genfben, majd Bázelen, utóbb pedig Zürichben mondta ki a népszavazás az egyháznak az államtól való elválását.

A szabaddá lett svájci ref. egyházak mai helyzetéről *dr Bernáth István*, a Kálvini Szövetség elnöke személyes tapasztalatai alapján így ír: „A svájci egyházak ma az önkéntes adózás alapján tartják fent magukat. A papokat egy központi pénztárból fizetik, melynek jövedelme az egyházi vagyonból és a hívek adományából áll. Az átmenet nagyon próbára tette az egyházat; igaz, hogy a közömbös elemek leváltak az egyház testéről, de a hitélet bensőbb és értékesebb lett.”

IV.

Amerikai szabad egyházak.

Az egységes olasz királyság megteremtésében óriási érdemeket szerzett kiváló államférfiúnak *Camillo di Cavour gróf* olasz miniszterelnöknek haldoklásában ezek voltak az utolsó szavai, miket az ágya mellett álló szerzeteshez intézett: „*Libera Chiesa in libero Stato!*” [Szabad egyház szabad államban.] E kijelentése izenet volt a pápához, egyben válasz a haldoklók szentségét neki kiszolgáltató szerzetes részére, ki habár szeliden, de haldoklásában is szemére vetette a nagy olasz államférfiúnak, hogy oly vasenergiával vitte keresztül a pápa világi fejedelemségének az olasz királyra való átruházását. Ezt az elvet „szabad egyház szabad államban” — sehol sem látjuk oly tökéletesen érvényesülni, mint éppen Amerikában.

Igaz, hogy ott se volt mindig ily ideális a helyzet. A reformáció első két századában Európából úgy katolikus, mint protestáns részről a hitük miatti üldöztetésük folytán sokan vándoroltak ki Északamerikába, ezek az u. n. „zarándok atyák” [pilgrim fathers], kik közül az egy felekezethez tartozók tisztán saját hitsorsosaikból külön új államokat alapítanak, ahova nem engednek letelepedni sokáig más felekezetű kivándorlót. Az az éveken át tartó hosszú szabadságharc azonban, mit az új államok vívtak az őket leigázó és kizsaroló Angolországgal szemben, nemcsak a függetlenséget hozta meg számukra, hanem a legteljesebb vallási türelmet is megteremté lelkükben egymás hitével szemben.

Az Unió néven társult Északamerikai Egyesült Államok 1787-i alkotmánya a „szabad egyház szabad államban” előre helyezkedett, amikor kimondja, hogy egyetlen vallást sem tekint államegyháznak, egyetlen felekezetet sem segíyez, hanem a vallást az ember legbensőbb lelkiismereti és magánügyének tartva, a legteljesebb szabadságot biztosít minden létező, vagy létesítendő felekezet számára, egyet követén ki csupán, hogy

az illető felekezetek se állam, se erkölcsellenes tanokat ne hirdessenek.

E törvény alapján teljes szabadságában áll bármelyik lelkésznek új gyülekezeteket alapítani, azokban Isten igéjét prédikálni, jogukban áll a híveknek egyházközsegeikből kilépni és részt venni új gyülekezetek megalapításában, amivel el van érve az, hogy ilyenformán a nagyobb népességű gyülekezetekben a kisebb gyülekezetekre való megosztás által a nagy gyülekezetek kapzsi papjainak az uralma és zsarnoksága folytonos gyengülést szenved, a hívek lelkipásztori gondviselése és az igehirdetés pedig odaadóbb és lelkiismeretesebb lesz. A kötelességeiben hanyag, a hívei lelkigondozását elhanyagoló lelkészt ott a saját hívei ítélik el és büntetik meg akként, hogy vagy magára hagyják a templomban, vagy pedig megtagadják egyházi adójuk be nem fizetése által tőle, lelkészi fizetése kiszolgáltatását.

Francia szabad egyházak.

A francia református egyház, akárcsak a magyar, a legtöbbet szenvedett martyr-egyházak közé tartozik, hol a királyi hatalom elnézésével és tudtával még a múlt század első harmadában is halomszámra ölhette a felekezeti elvakultság Kálvin követőit, a hugenottákat. Ez a tengersok szenvedés kifejezésre jut a francia zeneszerzők által megzenésített zsoltáraink fájdalmas melódiáiban is. Sokan kifogásolják is zsoltáraink eme bus, szomorú dallamait, de igazsága van e tekintetben dr. Kuypernek, Hollandia volt híres theologus miniszterelnökének, aki *Goudimelnek*, a Szent Bertalan-éj alkalmával 1572-ben felkoncolt kiváló református zsoltár-dallam szerzőnek az emlékére tartott ünnepélyen e vádra azt mondá: „*Vádoljátok az erdőt, hogy az csendes, szomorú, de miért öllétek ki abból a fülemilét?*”^{*} Igen, azért oly bánatosak a mi énekeink, mert a kálvinizmust ért rengeteg üldözés rányomta mintegy bélyegét énekeinkre is, kiölve zeneszerzőink lelkéből minden derűt, minden örvendező hangulatot.

A francia reformátusok üldözésének egyelőre az 1789-iki nagy forradalom vetett véget, mely a teljes vallás-szabadságot mondotta ki. A forradalmi törvények a francia kath. egyház óriási vagyonát állami tulajdonnak jelentették ki. Később 1801-ben Napoleon megkötötte a pápával az u. n. konkordátumot, mely szerint a kath. egyház papjait és püspökeit az elvett egyházi vagyon ellenében teljesen az állam fizeti.

A francia kormány 1802-ben új alkotmányt készített a ref. egyház számára is, mely teljesen Napoleon zsarnok szellemét viseli magán. Az új egyházalkotmány szerint a reformátusok csak minden 6000 lélek után alakíthatnak

^{*} L. Doumergue Emil: „L'art et le sentiment dans l'oeuvre de Calvin” című művét.

önálló anyagyülekezeteket, mely létszám sokszor csak 8—10 községből verődhetett össze. Minden ilyen öt önálló egyház élén a kerületi zsinat áll, melynek nem lehet több tagja tiznél és gyűlése hat óránál hosszabb ideig nem tarthat. Határozatait, továbbá a lelkészek megválasztását a kormány hagyja jóvá, valamint az erősíti meg tisztségükben az egyes presbiteriumok elnökeit is. Ennek ellenében az állam gondoskodik a ref. papság fizetéséről és a lelkészképzés anyagi ellátásáról.

E rettenetes állami nyomás az államilag kitarzott egyháztól való elszakadás gondolatát erősíté meg az egyházáért aggódó sok francia lekipásztor lelkében és 1849-ben a híres szónok és kiváló tudós *Monod Adolf* párisi lelkész, valamint *Gaspari gróf*, a kitűnő bölcséleti író Párisban 30 hithű kálvinista lelkésszel — kiknek száma csakhamar 50-re emelkedett — megalakították a *Szabad Francia Evangéliumi Egyházat*. [Union des Églises Evangéliques de France.] Az államsegélyes u. n. Nemzeti Ref. Egyház megtartá továbbra is az állammal való anyagi kapcsolátát, de két nagy csoportra oszlott és pedig tagjai hitelvi gondolkodása szerint orthodox és liberális kálvinista egyházra.

Az egyház és állam szétválasztása 1905-ben.

Ez volt a helyzet egészen 1905-ig, amikor a vatikán és a francia kormányok közt a püspökök kinevezése körül folyt hosszú harc után a francia köztársaság felbontotta a konkordátumot és kimondotta a szeparációt, az egyháznak az államtól való azonnali szétválasztását. Ezzel megszűnt nemcsak a kath., hanem a többi egyházakat illetőleg is a lelkészeknek az állampénztárból való fizetése.

E törvény értelmében az összes felekezetek régi hitközségei megszűnteknek jelentettek ki és azok helyett mindenütt új hitközségeket, úgynevezett kultuszegyesületeket kellett szervezni egy éven belül, mert az állam csak ezeknek volt hajlandó átadni az államköltségen épült régi templomokat és más egyházi épületeket. E kultuszegyesületeknek csak önként belépő tagjai lehetnek, tetszésük szerint minden év végével azok ki is léphetnek s így egyháztagsági kötelezettségüket bármikor önként megszüntethetik.

Az egyház és állam szétválasztásának kimondása óriási kihatással volt az összes francia felekezetekre. A tetemes államsegélyek elmaradása bár létalapjában rendített meg minden egyházközséget, de nagy átalakító hatással volt úgy a lelkészekre, mint az egyes egyháztagokra. A papokat kivette a kényelem párnái közül és fokozottabb munkára sarkalta. Addig ugyanis az a pap, tudva, hogy az ő fizetése úgyszólván biztosítva van az állam által, mit se tett a vallásos élet emelésére, míg most, ha azt akarja, hogy megéljen, teljes erővel hozzá kell látnia a gyakorlati vallásos élet felébresztéséhez, hivei egyénekenkénti és családonkénti lelki gondozásához, mert csak így számíthat arra, hogy hitközségébe elegendő egyháztag iratkozik be, akik buzgó munkáját látva, készek az ő és családja megélhetéséről tisztességes módon gondoskodni. Az egyes hivekre pedig abban van az államtól való szétválásnak a nagy áldása, hogy felébredt az egyháztagokban az egyház és annak intézményei iránti áldozatkészség, erősödött a felelősségérzet, mélyült a hitélet abban a tudatban, hogy ők az állam parancsoló befolyásának megszüntével egyházuknak kizárólagos oszlopaivá s mint ilyenek Istenországja építésében lelkipásztoraiknak a legszentebb munkát vállaló segítő társaivá lettek.

Jegyzetek a magyar ref. püspöki egyház kialakulásához.

Kálvin János a genfi egyházban a presbiteri kormányzást léptette életbe, a hat lelkész mellett 12 presbiter intézte az egyház ügyeit, kiknek a presbiteri tiszttségük évenként új választásnak volt alávetve. Kálvin tehát kizárt a gyülekezetek kormányzásában minden kizárólagos papi vagy püspöki uralmat.

A magyar ref. egyház kiváló történettudósa, néhai Révész Imre debreceni lelkész, „Kálvin élete” című műve 326. lapján e kérdésről így ír: „A kálvinizmus egyik főelve az egyházi alkotmányra nézve, hogy az egyházi hatalom és szabadság főszüla az egyes gyülekezetekre legyen fektetve. Ezen elv a Kálvin életében s egyenes befolyása alatt létrejött franciaországi és skót reformált egyházalkotmányokban oly szépen és következetesen keresztül volt víve, miszerint azokban sem esperesi, sem szuperintendensi (püspöki) hivatalnak s általában semmi olyannak, mi a gyülekezetek önállóságára nehezülne, vagy azok jogkörét fenyegetné, nyoma sincs. Voltak igenis megyei, kerületi és országos zsinatok, az egyes gyülekezetek lelkipásztoraiból és presbiteri képviselőiből megalakulva, de ezek korántsem voltak feltétlen uralmu hatóságok az egyes gyülekezetek felett, azok belügyeibe és jogkörébe soha sem avatkoztak, hanem inkább a tudomány és közművelődés előmozdítói s az egyháznak külső ellenségek elleni védelmezői valának. Az elnök ezen zsinatokban időről időre, esetről-esetre választatott, tehát csak egy gyűlés tartamára. Így van ez még ma is a francia, skót és amerikai reformált egyházakban.”

De nincs így s eleitől fogva nem is volt így a magyar református egyházban, mely ellentétben a világ összes kálvini egyházaival, már a reformáció idején a püspöki, illetve papuralom alapján rendezkedett be. Ennek melegágya és főfészke az erdélyi fejedelemség volt, hol a lelkészek által választott s a fejedelemtől megerősített ref. püspök Bethlen Gábornál kezdve jó ideig még az unitárius és gör. keleti egyház felett is főhatalmat gyakorolt. Fent a püspököknek az ország főurai, lent a papságnak az egyes gyülekezetek patronus birtokos urai voltak az egyház vezetésében egyedüli támaszai. Sehol presbiteriumok nem voltak, így maga a

robotoló nép ki volt zárva mindentűt az egyház vezetőségéből, annak dacára, hogy a papság eltartása tulnyomó részben az ő vállára nehezedett.

Amikor a váradi főiskolában tanult *Tolnai Dali János* tudós lekipásztor hazatérve a holland és skót egyetemekről, az ott magába szívott independens eszméktől áthatva a presbiteriumok megszervezése érdekében emelt szót, Erdély legzsarnokabb református püspöke: *Geleji Katona István* írtó hadjáratot indított ugy ellene, mint a vele tartó *Medgyesi Pál* nagytudományu váradi pap ellen. Papuralom-ellenes magatartásuk miatt mindkettőjüket állásuktól fosztotta meg. De ugy látszik, a világi urak közt fel a fejedelmi udvarig, sok barátjuk lehetett az üldözött papoknak, mert I. Rákóczi György fejedelem halála után az özvegy fejedelemasszony *Lórántffy Zsuzsanna* *Tolnai Dali Jánost* visszahelyezte a pataki főiskola igazgatói állásába, *Medgyesit* pedig udvari papjává tette.

Geleji Katona zsarnok szellemét viseli magán az a 100 törvénycikk, melyeket az ő elnöklete alatt tartott 1646-iki *szalmárnémetii zsinat* állapított meg, melyen a tiszáninneni és tiszántuli papság küldöttei is megjelentek. E zsinat károztatást mond *Tolnai Dalira* és társaira; a VI. végzésében egyenesen megtiltja a presbiteriumok alakítását, azt adván ürügyül, hogy a nép még nem elég érett reá. Szóval a zsinat a régi püspöki és papi uralmat erősíté meg. Jellemzi *Katona* gondolkodását az ő tanácsára hozott XXV. végzés is, mely kimondja, hogy a ref. egyházban vallásos tárgyú könyvet előzetes püspöki cenzura nélkül senki ki nem nyomathat.

Az erdélyi ref. egyházkerületben még ma is meg van e püspöki uralom s ólom-sullal nehezedik a presbiteriumokra, valamint a lelkészkezdő papságra.*

* Csak a napokban adta ki rendeletét *Nagy Károly* jelenlegi erdélyi püspök, melyben tudatja az Országos Ref. Lelkészegetesület elnökével, a hitébresztő mozgalmakban és a lekipásztor-képzésben évtizedeken át kiváló érdemeket szerzett ósz tudóssal, *dr. Kecskeméthy István* theologiai tanárral, hogy a Lelkészegetesület az erdélyi ref. egyházkerület igazgatótanácsa feloszlatta s felhívja fegyelmi vizsgálat terhe mellett *dr. Kecskeméthyt*, hogy a feloszló közgyűlést, melynek egyetlen tárgya az egyesület vagyónának hovaforidításáról való határozás legyen, ez év július 1-ig összehívni el ne mulassza. Ez is a kálvini elvek lábbaltiprása. *Kálvin* megalkotta a „*Tisztelendő Társulat*”-ot, mely a genfi államban élő összes lelkészeket magában foglalta, Magyarországon fennáll az Orsz. Ref. Lelkészegetesület, de az erdélyi püspök nem tűri a romániai ref. lelkészek egyesületét. Csak az az érthetetlen, hogy mióta tette át impériumát a püspök ur a királyhágómelléki kerületre is, mert annak az egyesületnek a királyhágómelléki kerületből mintegy 120 főnyi tagja van, kikhez a püspök urnak semmi köze sincs és nincs joga azok egyesületét feloszlaltni, vagy feloszlaltatni, legfeljebb csak azt tilthatja meg, — habár a kálvini elvek ellenére — hogy annak a lelkészegetesületnek erdélyi lelkész tagja lehessen,

Küzdelem a presbiteri szervezet beállításáért.

Az Erdélyhez való közelség a papuralmi törekvések bélyegét véste rá a tiszántuli egyházkerületre is. A püspökök és az esperesek sokáig itt is merően ellene voltak a presbiteriumok megalakításának. II. Lipót alatt az 1790—91-iki budai országgyűlés 17 cikkben helyreállította a protestáns vallások szabadságát, de a IV. törvénycikkben kimondatott, hogy az egyházkormányzat szervezésére vonatkozólag Ófelsége fenntartja magának a jogot az új szervezet megállapítására, addig is érintetlenül marad a régi egyházi alkotmány. És pedig azért maradt érintetlenül és azért nem vétetett törvénybe a presbiteri új egyházkormányzat, mert *Szatmári Paksi István* debreceni szuperintendensnek és a kerület 13 esperesének a megbízásából *Sinay Miklós* debreceni tanár két társával együtt kérelmet juttatott a bécsi kancellária útján 1790 október 1-én a királyhoz, melyben azt kérték, hogy az egyházak és iskolák kormányzásában az egyházi vagyon kezelésében, a tanítók választásában világiak ne vehessenek részt.

Óriási izgatás indul meg ekkor a Tiszántulban a világiak ellen, mit különösen a *Szatmári Paksi István* halálával megüresedett püspöki szék betöltése körüli harc élesített ki. Egyszerre két püspöke is lett a kerületnek. A papi párt 1791 május 2-án *Sinay Miklóst*, a világi elem és a papság egy töredéke 1791 június 28-án *Hunyadi Ferencet* választá meg püspöknek. Végre is a világi ref. főurak közbenjárására a király külön dekrétummal 1791. október 18-án *Hunyadit* erősíté meg a debreceni püspöki, illetve szuperintendensi állásban. *Sinay*, ki személyesen járt több ízben Bécsben a megerősítéséért, tanári állását is elvesztette és a bécsi kormány kegydíján élt haláláig.

Még a *Sinay*-per folyamán ült össze 1791 őszén Budán a reformátusok zsinata, melyben kimondták végre a reformáció után 270 év múlva a zsinat-presbiteri rendszerre való áttérést, de *Sinay* és a *gróf Batthyányi* hercegprimásnál ebédelgető esperes zsinati tagok a király és nádor előtt mindent elkövettek a zsinat-presbiteri rendszer megerősítése ellen, mert a világi elem előretörését látták általa az egyház

kormányzásában. Sikerült is a papi pártnak Bécsben anynyira vinni a dolgot, hogy a király csak 1822-ben erősítette meg a budai zsinat határozatait, úgy, hogy csak ettől az időtől lépett életbe tulajdonképen a magyar ref. egyházban véglegesen és törvényesen a presbiteri egyházalkotmány.*

A püspöki cím egyenesen el is törlendő és megszüntetendő a ref. egyházban. Az erdélyi egyházkerület vezető papján kívül nem is használta azt a multban egyik kerület főpásztora sem. Csak mintegy 40 év óta jött szokásba, azelőtt az egyes kerületek vezető lelkészei csak *szuperintendensnek* [felügyelő] irták és nevezgették magukat.

Tisztelnünk, becsülnünk kell más vallásu keresztyén felebarátainknak az egyházaik püspöki hivataláról vallott dogmai felfogását, de a kálvinista irányt követő egyházakban, a magyart kivéve, sehol a föld kerektségén nincs beállítva a püspöki állás és méltóság. Ki kellene mondani időnként a tisztujítást a szuperintendensi állás betöltőire nézve is, mert nem egyeztethető össze a zsinat-presbiteri egyházszervezettel, hogy az egyház élén holtig tartó hatalomkörrel egy monarcha, egy megcsontosodott parancsoló tekintély álljon.

VII.

A magyar református egyház hitbéli összeroppanása.

A 18. és 19. század egyházi irói a Szentírás tekintélyével szemben az emberi ész tekintélyét hirdették. Azt tanították, hogy az ész bírálata nemcsak jogos, de szükséges is a biblia tanításaival s általában a keresztyén vallás minden hitigazságaival szemben. E racionálisztikus, vagy modern theologiai felfogás minden ker. országban megtermette a maga fanyar, vagy mérgező gyümölcsét. Legrettenetesebb következménye Franciaországban volt, hol az 1789-i nagy forradalom után a ker. vallás helyett az „ész vallása“-t hozták be és pusztítása legtovább, ugyszólván napjainkig Németországban tartott.

Egész sereg író vonult fel, különösen Németországban a biblia tanításának agyonkritizálására és kigúnyolására, kik közül *Strauss Dávid*: „Jézus élete“ című munkájában olyan nyilatkozatot kockáztat meg, hogy a művészetek nemesítőbb hatással vannak reánk, mint a ker. vallás tanításai. *Feuerbach*: „A keresztyénség lényege“ című könyvében nyíltan az ész istenségét állítja fel, azt mondván, hogy amit az ember Isten alatt ért, az nem egyéb, mint a saját emberi szelleme, a saját emberi esze.

Ennek a vallási nihilizmusnak a szellemét azután a német egyetemeken kint járt papjaink és theologiai tanáraink behozták a magyar ref. egyházba is a múlt század II. felében. Gúny tárgyává tették a gályarabok szenvedése által megszentelt szigorú erkölcsű ősi ref. egyházunkban a kegyességet, vakbuzgó pietizmusnak, álszenteskedő hivalkodásnak minősítve azt s Üdvözítőnknek a szeretetre, a szív mélységesebb érzelmeire alapított vallását teljesen a boncolgató hideg ész vallásává igyekeztek átalakítani.

Szomorú bizonyítékok erre nézve a mai erdélyi ref. püspöknek, *Nagy Károlynak a dogmatikai előadásai*, melyeket

theologiai tanár korában tartott a kolozsvári theológián. Az általa diktált és átnézett lithografált dogmatikája, melynek vallását és megtanulását a lelki vezetésére bizott jövendő papi nemzedéktől megkivánta, telve van a református vallás legszentebb hitcikkeinek a tagadásával. Így a 212. lapon ezt mondja: *„Ép ily meseszerűek a Krisztus gyermekkorára vonatkozó többi elbeszélések, plé. születési helye, éve, a magusok, (bölcsek) angyalok üdvözlése stb.“*

Tagadja, hogy Jézus tudta volna a reá váró sorsát előre, tagadja Jézus jövendőléseit. A 231. lapon így szól: *„Jézus, ha bekövetkező halálát sejtette is, de részleteit előre nem tudhatta. Minden történeti valószínűség — mondja Nagy Károly — amellettszól, hogy ő ugy, amint ez megjósolva a bibliában van, meg nem jósolhatta a feltámadását, hanem a jóslás ily alakja azért történt, hogy a tanítványai el ne csüggedjenek.“*

A 234. lapon tagadja a Krisztus csodatételeinek legnagyobb részét. A 252. lapon azzal igyekszik a Krisztus feltámadásába való hitet megerősíteni, hogyjállítja, miszerint az evangéliumok vagy összezavarják, vagy egynek veszik a feltámadást a mennybemenetellel; a mennybemenetelbe való hitet pedig egyenesen képtelenségnek tartja. A 253. lapon ezeket mondja: *„Az Atya jobbján való ülés pedig ép ugy, mint a mennybemenetel, csak képes értelemben vehető, szószzerűnti értelemben mindkettő képtelenség.“*

Pál apostol a korinthusbeliekhez írt első levele 15. részében azt írja: *„Hogyha a Krisztus fel nem támadott, akkor hiábavaló a mi prédikálásunk, hiábavaló a ti hitetek ts. És eltemettetett és feltámadott harmadnapon az Írások szerint. Megjelent Kéfásnak, azután a 12 tanítványoknak. Azután megjelent többnek ötszáz atyafiaknál egyszersmint, kik közül sokan élnek e mai napig, némelyek pedig elaludtak.“*

A legkiválóbb theológus-apostollal Pállal szemben a püspök ur mindezeket tagadásba veszi. Ugyan miről tud predikálni az ilyen pap Husvétkor, Áldozócsütörtökön, vagy Pünkösztkor a szószéken? Miért marad az ilyen ember a lelkeszi pályán, ha neki ily súlyos kételyei vannak? Teljesen meg kell hajolnunk a lelkiismereti és gondolatszabadság jogossága előtt. Való igazság az, hogy senki meggyőződése

elleni hitelvek vallására nem kötelezhető, így Nagy Károly sem, különben ez magának a reformációnak is legfőbb alapelve volt és alapelve ma is. Azonban, *ha valaki úgy érzi, hogy az ő dogmai felfogása homlokegyenest ellenkezik a biblia tanításaival és az ősi református hitvallásokkal, akkor a kötelessége az, hogy vonuljon ki az egyházból és alakítson magának hasongondolkodásu elvbarátaival szabadgondolkodó református egyházat, mint ahogyan tette azt a francia, svájci és amerikai reformátusok egy elenyésző kicsiny töredéke.**

Azt állítja sok hitetlen pap, hogy egyenesen egyházunk lelki fejlődésének és kulturális haladásának az érdeke követeli meg a biblia igazságait kritizáló észszerű predikációk tartását, mert különben elkerülné templomainkat hiveinknek műveltebb rétege. Teljesen hamis ökoskodás. Katholikus keresztény testvéreink a XVI. század közepén lezárták a tridenti zsinattal hitcikkeiket s bár azóta nagyot haladt a tudomány, azokon sohse változtattak, ennek dacára a kath. egyház ma is sokszoros lelki kapoccsal magához tudja fűzni hivei intelligensebb tagjait is és nincs szüksége arra, hogy a templomi predikációkban a műveltebb osztály kedvéért a legszentebb hitigazságokat a kételkedés köveivel összetörje vagy elmagyarázza.

Hogy mennyire meggyengült egyházunk vezetőiben a szigoru református hitelvekhez való ragaszkodás, annak szomorú bizonyossága az is, hogy a római kath. egyházból kitért papok és szerzetesek előtt kath. ker. testvéreink bosszantása végett minden lelkiismereti furdalás nélkül, mily készséggel tárják ki egyházunk kapuit, melyeken e kitért papok kész örömmel sétálnak be, de lelkükben nem a kálvinista hitükkel, hanem karjaikon a feleségükkel, néha gyermekeikkel is, aminthogy el sem képzelhető, hogy vala-

* Emlékszem, hogy ezelőtt 22 esztendővel egyik ily előadása által hitemben és lelkem nyugalmaiban megzavarva, személyesen kerestem fel lakásán Nagy K. theol. tanár urat, kérve, hogy oszlassa el az általa felébresztett lelki kételyeimet, adjon nekem megnyugtató más magyarázatot a ker. hit alapvető igazságairól, mit azonban megadni nem tudott, csak racionalisztikus előadásának és felfogásának a helyességét próbálta volna vélem megértetni és elfogadtatni. (Szerző.)

kit pap létére a házassági érdek máról-holnapra egy hitelveiben addig vele homlokegyenest ellenkező másik egyház hívő papjává tehesen. A mi egyházunk vezetői lesúlyesztve a ref. egyházat *házasságközvetítő intézménnyé*, a legnagyobb könnyelműséggel engednek át egy-egy tanári katedrát, vagy lelkészi állást az ilyen érdekből hitüket elhagyó papoknak, állítják őket saját embereik félretolásával az ifjuságunk nevelését végző középiskoláinknak az élére, fűrösztik tejbevajba s csak miután sikerült velük szerencsésen tönkre tétetni egyik-másik iskolánkat, akkor veszik észre, de már későn, hogy mily rettenetes kárt tettek az ilyen hitehagyott papok magukhoz ölelése által egyházuknak.*

Egészen más volt a reformáció korában a kath. pap-ság áttérése, mert akkor komoly hitbeli meggyőződés vezette őket egyházunkba és hozták magukkal az új hit számára az egész gyülekezetüket, az egész falu népét, ma pedig jönnek kath. hitüket fájlaló, sirató lélekkel, — ami érthető is, — jönnek csupán kenyérért, állásért. A német protestánsok már egészen kiábrándultak belőlük, többé nem hisznek nekik s ma már se papi, se tanári állásokba nem fogadják be az ilyen kitért, nős papokat, hanem utasítják őket, hogy másféle pályán helyezkedjenek el. *Gróf Hoensbroech* volt jezsuita páter 1904-ben külön egyesületet is szervezett a német kath. egyházból kilépő papok világi pályákon leendő elhelyezésének a megkönnyítése céljából.

* Illesse tisztelet azon kevés kivételeket, kiket — mint dr Kovács I. István, dr Pruzsinszky és Zoványi Jenő theol. tanárokat — tisztán a hitbeli meggyőződés vezérelt egyházunkba még theologus korukban.

VIII.

Református egyházunk új reformáció előtt.

A protestantizmusnak egyik legszebb jelszava: „*ecclesia semper reformari debet*“. [Az egyház folyton reformálni tartozik önmagát.]

Igen, meg kell reformálni, meg kell ujitani időnként az egyház tagjainak erkölcsi és hitéletét, ha a szivekből kihalni látszik az istenfélelem és kivész az erkölcsi tartalom. De reformációra van szükség akkor is, ha az egyház kormányzásában tultengővé vált a hatalmi önkény. A világ összes kálvinista egyházai mind átestek már ez újabb reformáción, csak a magyar ref. egyház él még ma is a közöny, a hitetlenség béklyóiban.

Azaz, hogy mégis már ébredezni kezd. Az új magyar reformáció hajnala már dereng. Igaz, hogy lassan tudja áttörni a hitetlenség sötéttségét, de fénye, ereje egyre erősödik s a mi hitünkön, a mi akarásunkon és imádságunkon mulik csupán, hogy minél előbb diadalmasan ragyogja be mindenfelé egyházunk életét. Lent és fent nemcsak szelid sóhajok, hanem már hangos követelő szavak is emelkednek a hívek és vezetők köréből egyházunknak lelki megújulása iránt.

Koszorus István, az „Egyházi Értesítő“ szerkesztője, lapja 1922. évi november 5-iki számában „Az örök reformáció“ című gyönyörű cikkét e szavakkal fejezi be: „A reformációnak még ma is nagyon sok a tennivalója. Az isteni örök reformáció szellemétől támasztott szent elégedetlenséggel mindenfelé megkezdődött már a rombolás és az építő munka az egyetemes testvériség országáért. A sötéttség nem fog rohamosan eloszlani, de végül mégis diadalmasan fog ragyogni az örök reformáció nappali fénye.“

A *Csernák Béla* nagyváradi lelkész által szerkesztett „Református Híradó“-nak 1924. évi 12. száma e tárgyról

elmélkedve, a vezető cikket e szavakkal végzi: „A történet úgy látszik újból megismételni akarja magát. *Uj Lutherek és uj Kálvinok mementójára (figyelmeztetésére) van szükség!*“

Debreczeni István nagyszalontai lelkész az általa szerkesztett „Egyházi és Iskolai Szemle“ 1922. november 4-iki számában ezt írja: „A varázsvessző a mi fokozottabb lelkipásztori munkánk. Azt hiszem, nincs egyetlenegy lelkész sem, aki ne vallaná, vagy legalább ne érezné, hogy a jelen idők egészen más és sokkal több munkát kívánnak tőlünk, mint csak egy évtizeddel ezelőtt is. Munkaterünk többé nemcsak a templom és az iroda, hanem a nagyobbik része a kettőn kívül nyíllik számunkra.“ Ugyancsak ő írja lapja fenti számában: „Igy kell reformálni ma is szüntelen vallást és egyházat, vissza kell alakítani a vallást és vallásosságot a régi hitre. Arra a hitre, mely nemcsak tan volt, hanem élet. Életté kell tenni a hitet, minden erőnkkel azt munkálni, hogy ez a hit lássék meg az egyén és az egyház életében. Ez a reformáció már ott van a szivekben és az elmékben, az egész prot. világban és terjed ellenállhatatlanul.“

Az erdélyi ref. egyházkerület főjegyzője, *dr Makkai Sándor* theologiai igazgató az „Út“ című lapja 1923. évi 4. számában így ír: „Egyházunk tultengő, beteges adminisztratív életében buta akták halmaza alatt szinte eltemetve fekszik az evangélium. A gépegyház, az intézményekkel, aktákkal dolgozó egyház órái meg vannak számlálva. Folyton csökkenő eredményű munkájával párhuzamosan, azt kiegészítve s azt betöltve egy bensőséges, mozgékony lelki munka megszervezésének kell megindulnia és folynia.“

De milyen legyen a program, mely mellett egyházunk lelki megújulását végrehajthatjuk?

Mindenekelőtt szabad egyházzá kell átalakulnunk. De a szabad egyházzá léétel ne csak az állammal való anyagi kapcsolatunk megszűnését, a lelkészi államsegélyről való lemondást jelentse, hanem jelentse főként a bűnöktől, a közönytől, a hitetlenségtől való megszabadulást is.

Gyökeres eljárásra van szükség. *Át kell térni az önkéntes egyháztagság elvére.* Meg kell szüntetni az eddigi kényszer egyháztagságot. Ujjonnan kell szervezni minden gyülekezetet. Ki kell mondani, hogy mától fogva az egyház régi szerve-

zete megszűnik, aláírások útján új gyülekezetek alakulnak, melyekbe csak azok iratkozhatnak be, akik önként, lelkük indításából minden áldozatot hajlandók meghozni egyházuk és iskolájuk érdekében, akik fogadalmat tesznek a templomba való járásra, az urvacsorával való élésre és vállalják magukkal szemben az őseink életét oly széppé tevő szigorú *egyházi fegyelem* alkalmazását.

Igen, az egyházi fegyelmet, mely tündöklő ékessége volt valamikor a magyar kálvinizmusnak, de annak elhagyása miatt a hitbéli és erkölcsi süllyedés legborzalmasabb állapotára jutottunk el.

Hogy mennyire létkérdése egyházunknak az egyházi fegyelem sürgős életbeléptetése, azt megdöbbenően igazolja az egyháztagok és vezetők sok száz és ezer hitbéli és erkölcsi kisebbségnek vélt kilengésén kívül az a megdöbbenő eset is, mely Erdélyben, *Magyardécse* községben az 1924. év áldozócsütörtökjén történt. Hadd álljon itt rövid kivonatban az erdélyi ref. egyházkerület hivatalos lapjának, a „*Református Szemlé*“-nek a megemlékezése e borzalmas esetről:

„A magyardécsei gyülekezet némely tagjai azzal szégyenítették meg a libertinusokat,* hogy tultettek rajtuk és elkövették a bűnt, amelynek nincsen párja a keresztyénség történetében. Egy Balla nevű család tagjai, férfiak és nők, mivel a lelkész a konfirmációi előkészületben részt nem vett gyermekeiknek az urvacsorát nem szolgáltatta ki, reárohantak az urasztalára, azt felborították, a szent kelyhet a földhöz verték, egy másikat a lelkészhez vágtak éktelen

* Libertinusoknak Kálvin idejében Genf város lakószáma közül azokat nevezték, akik Kálvin szigorú egyházfegyelmeivel szemben a hitbéli és erkölcsi lazaságnak voltak a barátai. Voltak közöttük a város előkelő polgárai közül is sokan. A genfi egyháztanács fellejt életükért közülök többeket eltávolított az Urasztalától, ennek dacára azok megjelentek a templomban és hangosan követelték részükre az Urvacsora kiszolgáltatását. Kálvin megdöbben a követelözésen, de nem vesztette el lélekjelenetét, hanem tudatában az élő Isten iránti felelőségenek, kezeivel eltakarta az urasztali szent jegyeket, ezt mondva: „E kezeiket eivághatjátok, tagjaimat széttuzhatjátok, véreimet kionthatjátok, de arra, hogy nektek, méltatlanoknak e szent jegyeket oda nyujsam, soha semmi erővel sem fogtok kényszeríteni.“

káromkodással és a lelkészt brutálisan ütlegelve, a templomból kiűzték. És ez az eset a gyülekezet szemeláttára, akkor történt, mikor a gyülekezet ifjúsága, konfirmációi fogadalmát letéve, életében először járult az Ur asztalához. Ime a féltelmes, a sürgető, a nem mellőzhető, szomorú, rettenetes felkiáltó jel *a legkomolyabb egyházi fegyelem életbeléptetésének* sürgős szüksége mellett! Mi vagy te romániai magyar református egyház? — kiált fel a „Ref. Szemle” cikkírója Isten választott szentjeinek a serege vagy-e, ki a Krisztus zászlója a Kereszt alatt vezetted az örökóta Krisztus által, a Szentlélek és Ige által toborzott, igaz hitben megegyező sereget az örökéletre? Avagy mindenféle gyülekezésnek vendégfogadója vagy, amelyet akkor keresnek fel s akkor hagynak ott, amikor nekik tetszik, s azt csinálják benned, amit akarnak? *Még ha százezer névleges tagodat vetnéd is el: nyertél, mert a megmaradott százazrekkel hitben megerősödött és élő egyházzá lennél, amely valósággá tenné a Krisztust, akit méltatlanjaid hazugsággá akarnak tenni.* [„Ref. Szemle” 1924. évi 23. sz.]

De ép így megújítás alá kell venni a lelkipásztorok, tanítók életét és munkakörét is. Velük szemben is a legszigorubb egyházi fegyelem alkalmazandó. Fel kell ébreszteni bennük a felelősségérzetet, a gyülekezet minden egyes tagjáért. Mit a theológián és tanítóképzőben tanáraik velük szemben megtenni elmulasztottak: meg kell ismertetni és szerettetni velük a vasárnapi bibliai gyermekiskolák, az ima- és bibliaórák az ifjúsági egyesületek csodás nevelő hatását, Ha a maguk jelenlegi gyülekezeteikben akár személyi, akár más okokból képtelenek ez új szívet és új lelket kívánó munkára, akkor az egyforma javadalmazásu lelkészeket és tanítókat ki kell cserélni, hogy mássá lett környezetükben, a múlt hibáitól, keserőségeitől nem háborgattatva, újjá lett lélekkel kezdhessék meg Istenországát építését.

Bele kell vonni az egyházépítő munkába a nőket is, de nem bálányákként, nem a táncvigalmak rendezésével kell őket agyonfárasztani, hanem a szeretet építő munkáiban, a szegény és árvaügy, a vasárnapi bibliai gyermekiskolák, a leány bibliai körök vezetésében kell őket rangra, társadalmi osztályra való tekintet nélkül foglalkoztatnunk. Az egyház

céljaira rendezni szokott zajos táncvigalmaknak egyszer már véget kell vetnünk, melyek által falun-városon csak a fényűzés, az erkölcsök romlása terjed. Szakitani kell azzal a bűnös felfogással, hogy egyházunkon, vagy annak éhező nyomorultjain csak a zajos multságokon át segíthetünk. Nem mentheti és nem állandósíthatja ezt az állapotot az az okoskodás, hogy a társadalom már így van nevelve, ehhez van szoktatva. *Neveljük más irányban az embereket.* Az egyház tagjai mindig olyanok, amilyenre nevelik őket az egyház vezetői, vagy amilyenekké nevelődnek a vezetők által való magukra hagyatottságukban a világ bűnös áramlatai által. A világi politikát teljesen száműzni kell a megalakítandó szabad egyházból, mely gyűlölködés helyévé változtatja Krisztus Urunknak a testvéri szeretetre épített egyházát. Elég szomorú bizonyosság erre nézve a magyarországi ref. egyház legújabbkori története, hol az utóbbi évtizedekben a püspök és főgondnokválasztások sorsát is a pártpolitikai hovatarozandóság döntötte el.

Az ifjakat ne konfirmáljuk meg és ne engedjük az Urasztalához 15—16 éves koruknál hamarabb. A népesebb gyülekezetekkel azonnal fel kell osztani a lelki gondozás hivebb teljesíthetése végett önálló kisebb hitközségekre, melyeknek létszáma ne legyen több egyenként 2000 léleknél, élükre külön presbiteriumot és önálló hatáskörrel bíró lelkészeket kell állítani.

Az egyházmegyéket is újonnan kellene szervezni s mint az a hollandiai ref. egyházban szokás, egy-egy esperesre ne bizassék 8—10 egyházközségnél többnek a felügyelete, nem pedig, mint ma 40—60 egyházközség. Így nem szenvedne annyira rövidülést a saját egyházának a lelki gondozása sem. Egyetlen missziói mezőnek kellene tekinteni gyülekezeteink összességét, hol a lelkészek egymás gyülekezetében minél gyakrabban megjelenve, egymást segítve igyekeznének a lelkeket a hitetlenség álmából felrázni.

Az esperesi és szuperintendensi (püspöki) tisztségekre nézve 5 évenkénti tisztújítást kellene megállapítanunk, mert csak így lehetne utját vágni az egyházunk multbeli történetéből sokszor oly zsarnokinak ismert esperesi és püspöki uralom megcsontosodásának. A szuperintendensi hivatal nem

lehet ma kiérdemesült öreg esperesek ambíciójának végső hivatali polca; ellenkezőleg, az élet legmunkabiróbb korában levő férfiak kellene oda, kik a mai időkben vállalkra nehezedő rettenetes munka terhét nemcsak érezni, de hordozni is képesek. Ma, amikor a forradalmakból és világháboruból nem rég kikerült népünknek a lelke ugyszólván telítve van a vallása iránti közönnyel, ma, amikor iskoláinkat egymásután látjuk magyar fajunk áldozatkészségének a hiánya folytán elsorvadni és kimulni: a szuperintendenstől azt kívánja egyházunk és fajunk érdeke, hogy az magára a legnagyobb terhet vállaló, ugyszólván folyton uton levő, a gyülekezeteket erősítő, buzdító kerületi misszionárius legyen. El kell tiltani úgy a városi, mint a falusi papokat attól, hogy pénzügyek vezetésében bármily szerepet is vállaljanak. A bankokban való tevékenykedés a mai magas uzsorakamatok idején határozottan ártalmára van a lelkész személyének, mert amellett, hogy a lelkészt a gyülekezet gondozásától vonja el, főleg falvakban azzal a káros következménnyel jár, hogy kölcsöne elutasítása vagy felmondása esetén az illető egyháztag egyenesen a lelképásztorát okolja és kárhoztatja.

El kell árasztani népünket olcsó népies hitébresztő és hit-erősítő iratokkal. Theologiai tanárainknak a mai nehéz időkben legalább 10 évre fel kellene függeszteniök a tudományos theologiai irodalom művelését, melyből egyházunknak különben is csak igen kicsiny rétege vesz épülést, e helyett rá kellene fektüdniök a tollforgató lelkészekkel együtt a népies vallásos irodalom művelésére.

A lelkészképzés fősúlyát pedig át kellene tenni az elméleti tárgyakról a gyülekezetek érdekeit jobban szolgáló gyakorlati dolgokra. Nyerjenek az ifju papnövendékek teljes és alapos jártasságot a biblia ismeretében. Tanáraik tartsanak velük együtt minél gyakrabban bibliaolvasással kapcsolatos imaórákat, hol az imádságos lelkek összejövételének áhítatos csendjében Isten Szent Lelke indításából tanuljon meg minden ifju papi lélek bűneit, gyarlóságait érezve szabadon, könyv nélkül imádkozni. Csoportokra osztva, a tanárok vigyék el az ifju papnövendékeket minél többször az egyház-építő lelki munkában kiváló érdemeket szerzett lelkészek

gyülekezeteibe az ott levő egyházi intézmények és egyesületek tanulmányozása, a gyakorlati lelkipásztori munka megfigyelése végett.

Sohse felejtsek el a theologia tanárai, hogy ők elsősorban nevelők és nem elméleti tudományokat nyújtó tudósok. Amikor megnyitják ajkaikat az Isten dolgai, az üdvkérdései ismertetésére, vigyázva ejtsenek ki minden szót, tudván, hogy őket tanítványaikon kívül maga az Üdvözítő is figyeli, hallgatja és ellenőrzi. Ugy vegyék, mintha tanítványaik személyében maguk a gyülekezetek volnának lábaik előtt letelepedve. Mert amilyené formálják ők lélekben az ifju papokat, olyanná formálják majd azok is az egyes gyülekezeteket.

Lehet, hogy így szerényebbnek, zajtalanabbnak tetsző lesz tanári működésük, de annál építőbb lelkileg, annál nagyobb örömmel és boldogsággal fogja betölteni lelküket hű sáfárkodásuknak a tudata, az az érzés, hogy ők, mint a mennyei Atya munkatársai, Isten országa építőinek a nevelésében a legiőbb és legjobb munkát igyekeztek nyújtani

Végszó.

Ez ujító kívánságok és törekvések miatt, lehet, hogy engem, e könyv szerzőjét sokan egyházunk rendjének a felforgatásával fognak vádolni, de megnyugtát, hogy felforgatóknak mondották a keresztyén hit thessalónikabeli ellenségei az apostolokat is, szólván: *„Ezek azok a férfiak, kik a világnak állapotát felforgatják.”* [Apost. Csel. 17: 6.]

Egyházunk lelki és szervezetbeli ujjászületésének érdekében jogos mindenkor, sőt kötelesség a régi elavult rendet felforgatni és ujjal cserélni fel. S ha megtették ezt már kivétel nélkül a világ összes kálvinista egyházai, miért vonnánk ki annak megtétele alól magunkat éppen mi, romániai magyar reformátusok, holott ez nálunk fajunk és egyházunk legfontosabb életkérdése.

Romániai református egyházunk hivei között veszedelmes arányban hódítanak az egymásután felburjánzó millenista, adventista, lelkikaratók és más lehetetlen nevű szekták, éppen a leghívőbb lelkeket halászva el tőlünk. E szekták gombamódra való elszaporodásának az oka az, hogy a világháboru és forradalmak által meggyötört magyar népünk ösztönösen keresi az Istennel való szorosabb lelki kapcsolatot. A lelki éhség hiveinknél ma nagyobb, mint valaha volt. Sürgősen meg kell csinálnunk éppen azért a lelkészek és hivek egyházi fegyelmezésére, a fokozottabb lelkipásztori munkálkodásra az Ige odaadóbb hirdetésére építendő szabad, hívő református egyházat, hogy az egyfelől véget vessen a további kiválásoknak, másfelől visszahódítsa komoly, puritán hitéletével az eddig elszakadt buzgó lelkü egyháztagjainkat.

A romániai református egyház ma nagyon beteg. A vezetők kéztördelő aggodalmaskodással állják körül a nagybeteg Anyaszentegyházat, hogy meggyógyítsák, megorvosolják azt. Mindenki hivatottnak érzi közülök magát e gyógyító munkára, még a magukat meggyógyítani képtelen legbetegebbek is. A gyógyeljárásokban azonban nagyon is

különböznek. A vezetők nagyobb része emberi úton, a központi egyházi kormányzás erősebb tételével, a törvényesség hangoztatása mellett a gyülekezetek, a lelkészek, a tagok jogainak a megszorításával igyekszik a beteg Anyaszentegyházat életre kelteni, a másik, a kisebb rész pedig lelki úton, a szeretet által, az egyesek és családok személyes lelki gondozása útján óhajtja a gyógyítást sikerre vinni.

Nem habozom kijelenteni, hogy várható, a Krisztus akarata szerinti igaz gyógyulás csakis az utóbbi módon lehetséges. Jézus nem az erőszak, hanem a szeretet egyházát hagyta nekünk szent örökségül. Legerélyesebben ő maga ítélte el a lelkek feletti uralmat és erőszakoskodást, szólván tanítványainak: *„Tudjátok meg, hogy a pogányoknak fejedelmeik uralkodnak azokon és akik hatalmasak, hatalmaskodnak azokon. Az embernek Fia nem jött, hogy szolgáljon neki, hanem, hogy ő szolgáljon és adja az ő életét sokakért.”* [Máté 20 : 25, 28.]

E szempontból véve a dolgot, a legnagyobb mértékben helytelennek és szerencsétlennek mondható az érmelléki ref. egyházmegye 1924. évi tavaszi közgyűlésének ama határozata, mellyel az egyházközségi közgyűlések eltörlése mellett nyilatkozott s kimondotta, hogy javaslatot terjeszt a kerületi közgyűlés elé az egyházközségi közgyűléseknek az egész egyházkerületben leendő eltörlése érdekében.*

Bármennyire is a jóhiszeműség és az egyház iránti aggódó szeretet volt a sugalmazója e határozatnak, de kétségtelen, hogy teljesen elhibázott s a legveszedelmesebb következményekkel járó megoldási módja ez a bajoknak. Az érmelléki egyházmegye határozatát azzal indokolja, hogy a kulturadó megfizetésének és minden más üdvös áldozatos törekvésnek egyenesen az egyházközségi közgyűlések a kerékkötői.

De vajjon hoz-e javulást a hitéletre és az egyház anyagi helyzetére az, ha az egyes egyháztagokat kizárjuk az egyház ügyei vezetésének ellenőrzéséből? Korántsem. Sőt beleszólási joguktól lett megfosztottságuk tudatában még kevésbé fogják egyházi adójukat megfizetni és ismerve a

* Lásd „Egyházi és Iskolai Szemle” 1924. évi 11. sz.

falu népének terrorját, bizonyos, hogy presbiterek se akadnak, kik az ellenőrzés jogától megfosztott lázongó néppel szemben magukra mernék vállalni az egyház vezetéséért a kizárólagos felelősséget.

Nem, egyházunk súlyos bajait így nem lehet orvosolni, hanem csak akként, ha mielőbb megcsináljuk az egyháztagok és vezetők szigorú egyházi fegyelmezésére alapított s önkéntes tagokból álló evangéliumi szabad református egyházat. Helytelen felfogás s oktalan ijedelem azt hinni, hogy ez a mozgalom a magyarság gyengülésére és megosztására vezetne. Átmenetileg valószínűleg megosztlanának a hivek és a papság a jelenlegi hivatalos államsegélyes és a szabad hívő egyház között, de nagyon rövid idő alatt ismét egy táborba lenne egész egyetemes egyházunk és pedig a szabad ref. egyházban, mely szervezetében, alkotmányában, fegyelmezésében, valláserkölcsei életében új életre kelve, megsokszorozódott áldozatkészségével képes lenne egyházunkat és iskoláinkat minden küzdelmek között is fenntartani.

Dr Ravasz László szuperintendens egyáltalán nem látja veszedelmesnek a protestántizmus részekre szakadását. Amikor Edinburgban a Presbiteri Világszövetség skóciai alosztályának a gyűlésén 1922-ben a ker. internacionálé szükségességéről beszélt, kijelenté többek közt, hogy a világhírű angol bölcsésznek, Herbert Spencernek a differenciálódásról [csoportokra, egységekre való tagozódás] szóló elmélete főleg a protestántizmushoz diadalmaskodott, hol több száz denomináció [felekezet, csoport] bontakozott ki.

„Ez nem elszegényedés, — mondja dr Ravasz — hanem meggazdagodás. Annyi denominációra [felekezet] van szükség, amennyi vallásos típus (felfogást) követel az emberi lélek.“ [„Kálvinista Szemle“ 1922. évi 25. sz.]

Könyvem megírásánál, amikor mindezeket elmondani óhajtottam, kizárólag az egyházunk iránti szeretet vezérelt. A gondviselő Isten kegyelme és oltalma virrasszon sok szenvedésen átment drága magyar református egyházunk felett.

Oradea-Mare—Nagyvárad, 1924, június 10.

[Bethlen-utca 11.]

Dr. Gyenge János.

Használt forrásmunkák:

Varga Lajos: A keresztyén egyház történelme. I—III. köt.

Révész Imre: Kálvin élete és a kálvinizmus.

Barát József: A holland református egyházak szociális munkái.

Galambos Zoltán: A hollandiai reformátusok egyházi élete.

Incze Gábor cikkei a skót reformátusokról az „Egyházi Értesítő” 1922. évi 24—27. sz.

B. Pap István: A belmisszió hősei.

Free Church of Scotland. Encyclopaedia Britannica.
9. Edit Vol. IX. Edinburgh.

Emil Kalb: Kirchen und Sekten der Gegenwart.

A. Mater: La politique religieuse de la République française

Debidour: Histoire des Rapports de l'Église et de l'État
en France.

TARTALOMJEGYZÉK:

	Lapszám
I. A Skót Református Szabad Egyház megalakulása	3
A skót állami egyház kettészakad	6
A szakadás lelki áldásai	9
II. A Hollandiai Református Szabad Egyház megalakulása. Kapcsolataink a holland reformátusokkal	11
A hollandiai állami egyház hitbéli lesülyedése.	
Első egyházszakadás	12
További szakadás a hollandiai állami egyházban	14
A hollandiai reformátusok egyházi élete	15
III. Svájc szabad egyházai	17
IV. Amerika szabad egyházai	19
V. Francia szabad egyházak	21
Az egyház és állam szétválasztása 1905-ben	22
VI. Jegyzetek a magyar ref. püspöki egyház kialakulásához	24
Küzdelem a presbiteri szervezet beállításáért	26
VII. A magyar református egyház hitbéli össze-roppanása	28
VIII. Református egyházunk új reformáció előtt	32
Végszó	39